

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٧٣٧٧

وزارت اطلاعات آذربایجان
تیمبیرارک

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده ادبیات، زبانهای خارجی و تاریخ

گروه تاریخ

پایان نامه

جهت اخذ کارشناسی ارشد

رشته تاریخ ایران دوره اسلامی

۱۳۸۲ / ۴ / ۲۰

عنوان

بررسی اختلافات دکتر مصدق و مجلس هفدهم

استاد راهنما

آقای دکتر محمدعلی اکبری

استاد مشاور

آقای دکتر محمدعلی کاظم پیگی

دانشجو

فاطمه خندان

زمستان ۱۳۸۱

۴۷۳۷۷

۴۷۳۷۷

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم

که دعای خیرشان همواره گره‌گشای کارهایم بوده

چکیده

مجلس هفدهم در دوره حکومت دکتر مصدق تشکیل شد. این دوره از مجلس که پس از ملی شدن صنعت نفت بود، انتظارات خاصی در میان گروه‌های سیاسی و مردم، از این دوره مجلس به وجود آورد. در حالی که دولت نیز در مذاکرات نفت و انجام اصلاحات، امید حمایت و پشتیبانی کامل مجلس را داشت.

اما شرایط سیاسی و اقتصادی سالهای (۱۳۳۱-۱۳۳۲) مانع از این امر بود. در اواسط سال ۱۳۳۲ بحرانهای سیاسی در ایران افزایش یافته، رابطه میان دولت و مجلس نیز شدیداً رو به تیرگی گرائید. در نهایت دولت با وجود مخالفت‌های فراوان از طریق رفراندوم، اقدام به انحلال مجلس نمود. در این میان بیان عملکرد دولت از یکسو و مجلس از سوی دیگر و نیز بررسی نقطه‌های اشتراک و تضاد این دو نهاد می‌تواند در روشن شدن علل انحلال مجلس توسط دولت مؤثر افتد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

بخش اول: مبانی تحقیق

۲	مقدمه:
۴	۱-۱ طرح مسئله:
۵	۱-۲ پرسشهای تحقیق:
۶	۱-۳ فرضیات تحقیق:
۷	۱-۴ اهداف تحقیق:
۷	۱-۵ روش تحقیق:

بخش دوم: معرفی مهمترین منابع و مآخذ

۹	۲-۱ کتب تاریخی:
۱۱	۲-۲ خاطرات:
۱۲	۲-۳ مجلات و روزنامه‌ها:
۱۴	۲-۴ کتاب‌سندها:

عنوان	صفحه
۲-۵- آرشیو اسناد.....	۱۴
۲-۶- مطالعات جدید و تحقیقات جدید.....	۱۵

بخش سوم: دولت‌های ایران و چالش‌های سیاسی از (۱۳۲۶-۱۳۳۰)

مدخل:.....	۱۸
فصل اول: دولت حکیمی، (۶ دی ۱۳۲۶ - ۱۸ خرداد ۱۳۲۷).....	۲۱
فصل دوم: دولت هژیر: (۲۳ خرداد ۱۳۲۷ - آبان ۱۳۲۷).....	۲۵
فصل سوم: دولت دوم ساعد: (آبان ۱۳۲۷ - ۲۸ اسفند ۱۳۲۸).....	۲۹
فصل چهارم: دولت حسنعلی منصور: (فروردین ۱۳۲۹ - تیر ۱۳۲۹).....	۴۰
فصل پنجم: دولت رزم آرا: (تیر ۱۳۲۹ - اسفند ۱۳۲۹).....	۴۳

عنوان	صفحه
فصل ششم: دولت علاء: (اسفند ۱۳۲۹ - اردیبهشت ۱۳۳۰).....	۵۱

مرکز اطلاعات مدارک علمی ایران
تهران - تاسیس ۱۳۳۸

فصل هفتم: دولت اول دکتر مصدق (اردیبهشت ۱۳۳۰- ۲۵ تیر ۱۳۳۱) ... ۵۴

بخش چهارم: زمینه‌های انتخابات مجلس هفدهم

فصل اول: تحولات سیاسی در جریان انتخابات مجلس ۱۷ ۶۸

فصل دوم: انتخابات و عملکرد جناح‌های سیاسی ۸۰

فصل سوم: کیفیت اجرای انتخابات ۹۴

فصل چهارم: توقف انتخابات ۱۱۵

بخش پنجم - اختلاف مصدق و مجلس هفدهم در دوره

اول نخست وزیری (اردیبهشت ۱۳۳۰ - تیر ۱۳۳۱)

فصل اول: نگاهی به وضعیت نمایندگان مجلس هفدهم: ۱۲۱

صفحه

عنوان

فصل دوم: بررسی چالش‌های سیاسی دولت مصدق در آستانه تشکیل مجلس

هفدهم: ۱۲۵

- فصل سوم: افتتاح مجلس و نامه دکتر مصدق به مجلس هفدهم: ۱۲۷.....
- فصل چهارم: بررسی اعتبار نامه‌ها: ۱۳۵.....
- فصل پنجم: انتخاب اولین رئیس مجلس هفدهم: ۱۳۹.....
- فصل ششم: اوضاع سیاسی ایران در زمان حضور مصدق در دیوان لاهه . ۱۴۱.....
- فصل هفتم: روابط مصدق و مجلس پس از بازگشت وی به ایران: ۱۴۸.....
- فصل هشتم: درخواست اختیارات: ۱۵۲.....
- فصل نهم: حکومت قوام و قیام سی تیر (۲۵ تیر - ۳۰ تیر ۱۳۳۱) ۱۶۱.....
- فصل دهم: نخست وزیری مجدد مصدق و نتایج قیام سی تیر ۱۷۰.....

بخش ششم: بررسی اختلافات مصدق و مجلس هفدهم پس

از قیام سی تیر ۱۳۳۱

- فصل اول: اعطای وزارت جنگ و تفویض اختیارات به نخست وزیر: ۱۷۵.....
- فصل دوم: اختلافات دولت و مجلس در زمینه لوایح و مصوبات: ۱۸۵.....
عنوان	صفحه
- فصل سوم: مذاکرات نفت ۱۹۲.....
- فصل چهارم: اختلاف دولت و مجلس در انتصابات: ۱۹۵.....

بخش هفتم - زمینه‌ها و عوامل مؤثر بر طرح رفراندوم انحلال مجلس هفدهم

مدخل:	۱۹۹
فصل اول: واقعه ۹ اسفند و پیامدهای آن در معادلات سیاسی ایران	۲۰۱
فصل دوم: قتل افشارطوس و پیامدهای آن:	۲۲۶
فصل سوم: مقدمات انحلال مجلس	۲۳۹
فصل چهارم: زمینه‌های داخلی انحلال مجلس هفدهم:	۲۴۳
فصل پنجم: رفراندوم و انحلال مجلس:	۲۵۴
نتیجه:	۲۶۱
فهرست کتاب‌شناسی:	۲۶۵

ضمائم

مقدمه:

بخش اول:

مبانی تحقیق

انقلاب مشروطه در ایران با تحولاتی شگرف همراه بود. به دنبال تلاش گروهی از نخبگان فرهنگی و سیاستمداران، ایران شاهد ظهور نماد دموکراسی بود. ایجاد مجلس شورا و حضور نمایندگان مردم در اداره امور ملت، در کشوری که تاریخی ۲۵۰۰ ساله از توالی سلسله‌ها و شاهان داشته، واقعه‌ای کوچک محسوب نمی‌شود.

با وجود گذشت زمان نسبتاً طولانی از افتتاح اولین مجلس شورا در زمان مظفّرالدین شاه به سال ۱۳۲۴ ه.ق تا تشکیل مجلس هفدهم که مورد بحث این رساله می‌باشد، این نهاد در شکل و عملکرد خود با افت و خیزهای فراوان روبرو بوده است. آن چه مسلم است، تغییر سلطنت از قاجار به پهلوی، رقابت روس و انگلیس در ایران، تأثیر دو جنگ جهانی و پس از آن مسئله نفت از مسائل مؤثر بر تحولات مجالس ایران بوده است.

مجموعه شرایطی که به تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت در ایران و تحدید سیاستهای استعماری بریتانیا، در مجلس شانزدهم انجامید، مجلس هفدهم را از اهمیتی خاص برخوردار کرد.

شاید آن چه در این میان بیش از هر چیز مورد توجه باشد، تقارن این دوره با دولت اول (۱۳۳۰ - ۲۵ تیر ۱۳۳۱) و دوم (۳۰ تیر ۱۳۳۱ - ۲۸ مرداد ۱۳۳۲) دکتر مصدق است.

روابط دکتر مصدق با مجلس هفدهم در شرایطی که خود سابقه نمایندگی در چندین دوره مجلس را داشته و از نمایندگان مؤثر در ملی شدن نفت در دوره چهاردهم بوده، در این رساله به بحث کشیده شده، اما آن چه بیشتر مورد نظر قرار دارد، بررسی شرایطی است که به انحلال این دوره مجلس توسط دکتر مصدق شد. با توجه به قرار داشتن این بحث در دوره معاصر، تا حد مقدور سعی بر آن بوده تا از اسناد در بررسی این شرایط استفاده شود اما متأسفانه با محدودیتهایی در دستیابی و استفاده از این منابع مواجه شدم. ولی سعی بر آن شد با تکیه بر روزنامه‌ها و خاطرات دولتمردان و شخصیت‌های صاحب نام وابسته به احزاب و گروه‌ها در آن دوره و نیز کتب معتبر تألیف شده در سالهای حاضر این کاستی جبران شود.

مرکز اطلاعات و اسناد مجلس شورای اسلامی ایران
مجموعه اسناد

بخش اول - مبانی تحقیق

۱-۱ طرح مسئله:

مجلس هفدهم در محدوده زمانی فروردین ۳۰ تا ۲۵ مرداد ۱۳۳۲ که فرمان انحلال مجلس صادر شد تحت تأثیر تحولات بسیاری در معادلات سیاسی داخل و خارج از کشور بود.

فضای سیاسی کشور هنوز به شدت تحت الشعاع مسئله نفت قرار داشت و مصدق بر آن بود تا با بهره‌گیری از پشتیبانی مردم، افکار عمومی و حمایت مجلس در مقابل سیاست فرسایشی انگلستان در مذاکرات نفت مقاومت نموده به توافق منصفانه‌ای دست یابد.

در داخل، دربار و عوامل وابسته به آن در ارتش، جهت محدود نمودن برنامه‌ها و قدرت دولت فعالیت داشتند. مصدق در این زمینه با اخذ اختیارات و وزارت جنگ به خنثی نمودن فعالیت‌های آنان پرداخت.

اما از سویی رقابت سیاسی میان احزاب و عدم توجه مصدق به برخی یاران قدیمی در جبهه ملی به جدایی آنها از دولت و گاه مقابله آنان با دولت مصدق منجر می‌شد.

اقدامات و برنامه‌های دکتر مصدق با تکیه بر افزایش اختیارات وی در مقابل مجلس، حساسیت برانگیز بوده با واکنشهایی روبرو بود. با افزایش این اختلافات و

تشدید بحرانهای اقتصادی، مصدق به زعم خود به حذف یکی از عوامل مهم در مخالفت و تضعیف دولت - یعنی مجلس هفدهم - مبادرت ورزید.

در این میان شدت یافتن توطئه‌های خارجی علیه دولت که با اقدامات ضد دولتی دربار و حملات نمایندگان مجلس همراه بود، در جدی شدن تصمیم دولت برای انحلال مجلس، نقش فراوان داشت.

در این پژوهش، مسئله مورد بحث آن است که چگونه شرایط اقتصادی، روابط خارجی و نیز مناسبات میان احزاب و گروههای سیاسی مجلس هفدهم را مورد تأثیر و تأثر قرار داد و با تغییر روابط آن با دولت، زمینه‌های انحلالش را فراهم ساخت.

۱-۲ پرسشهای تحقیق:

برای یافتن پاسخهای محتمل ذیل مسأله پژوهش پرسشهای اصلی زیر طراحی شده است:

۱- آیا بحران اقتصادی ناشی از عدم فروش نفت و عدم پرداخت وام از سوی آمریکا به ایران در اختلافات میان مجلس و دولت مؤثر بود؟

۲- نقش شاه و اطرافیان وی در دربار و ارتش در اختلافات مصدق و مجلس چه بوده است؟

۳- سیاستهای انگلستان و آمریکا در ایجاد اختلاف میان دولت و مجلس چه نقشی داشت؟

۴- برنامه دولت مصدق در اجرای اصلاحات و کسب اختیارات، اختلاف دولت و

مجلس ایفا نمود؟

۱-۳ فرضیات تحقیق:

۱- جریان مذاکرات نفت و سیاستهای خارجی دولت مصدق در ارتباط با دولتین

آمریکا و انگلیس در اختلافات مصدق و مجلس هفدهم مؤثر بود.

۲- روابط دربار با دولت در تشدید اختلافات میان دولت و مجلس نقش داشت.

۳- سیاستهای داخلی مصدق در طرح برخی لوایح از جمله قانون انتخابات با

امنیت اجتماعی و نیز برخی انتصابات به جدایی مجلس و دولت انجامید.

۴- عدم هماهنگی برخی برنامه‌های دکتر مصدق با سیاستهای طرح شده توسط

دولت در ابتدای زمامداری، میان وی و حامیان قدیمی‌اش در جبهه ملی و مجلس

تفرقه انداخته و تصمیم دولت برای منحل نمودن مجلس را جدی کرد.

۱-۴ اهداف تحقیق:

هدف اصلی این پژوهش، دستیابی به علل انحلال مجلس هفدهم توسط دکتر

مصدق است. بررسی شرایط سیاسی که دولت و مجلس را در مقابل یکدیگر قرار داد و

به انحلال دوره هفدهم مجلس انجامید می‌تواند بخشی از سئوالات و ابهامات تاریخ را

در مورد این برهه از تاریخ معاصر پاسخ دهد.